

In dwarsverband.

Vertaling, productie en receptie van de Nederlandse literatuur

Colloquium georganiseerd door Werkgroep Moderne Nederlandse Literatuur,
Erasmus Leerstoel voor Neerlandistiek, Universiteit van Wrocław

14 april 2023, 9.00-16.00, Bibliotheek Nederlands, ul. Uniwersytecka 28a

A B S T R A C T S

De receptie van Hendrik Conscience in de Poolse pers tot 1918

Bożena **CZARNECKA**, Universiteit van Wrocław

Conscience blijft nog steeds een van de meest vertaalde schrijvers uit het Nederlands in het Pools. De belangstelling voor zijn werk in Polen heeft twee duidelijke toppen bereikt: het zijn de jaren '60 en '70 van de 19de eeuw en de jaren '10 en '20 van de 20ste eeuw. Volgens Jerzy Koch (2018) zijn Conscience's werken in totaal niet minder dan 28 keer gedrukt (de herdrukken en nieuwe vertalingen inbegrepen). Toch staat het onderzoek naar de Poolse receptie van Conscience in opvallende tegenstelling tot vergelijkbaar recent wetenschappelijk onderzoek in andere landen dat uitgevoerd is o.a. naar aanleiding van Conscience's tweehonderdste verjaardag in 2012. Het Poolse receptieonderzoek concentreert zich hoofdzakelijk op bestaande vertalingen in boekvorm en daarom alleen al is het onvolledig. Er is bijvoorbeeld vrijwel niets bekend over de receptie van Conscience in de Poolse kranten en tijdschriften van de 19e en begin 20e eeuw. Met mijn onderzoek dat op dit moment nog in de kinderschoenen staat, zou ik willen proberen deze leemte op te vullen.

In mijn presentatie ga ik me buigen over diverse uitdagingen en beperkingen waarmee mijn onderzoek gepaard gaat. In deze onderzoeksfase zijn er vanzelfsprekend veel meer vragen dan antwoorden en men moet zich daarbij realiseren dat een aantal witte vlekken in onze kennis over Conscience's receptie in Polen voor altijd blijft bestaan. Toch lijken mijn eerste bevindingen aanmoedigend, want ik heb onder andere twee tot nu toe onbekende vertalingen van Conscience kunnen opsporen. Het gaat om *Rikke-tikke-tak* (1846) en *Blinde Rosa* (1847) die in 1856 als feuilleton zijn verschenen in het tijdschrift *Rozmaitości* (uitgegeven in Lviv). Hoogstwaarschijnlijk gaat het ook in dit geval om de vroegste Poolse vertalingen van Conscience.

Internationale circulatie van Middelnederlandse literatuur

Małgorzata **DOWLASZEWICZ**, Universiteit van Wrocław

Onderzoek naar receptie van Middelnederlandse literatuur omvat nauwelijks de productieve receptie (zoals de literaire kritiek, die in deze context schaars is) maar in een veel grotere mate de receptieve productie ervan (vertalingen, bewerkingen en adaptaties). Historische teksten moeten onderweg naar de moderne lezers altijd de temporele, maar ook de talige grenzen overschrijden. Dit geldt zowel voor het Nederlandstalige als ook internationale publiek. In mijn presentatie wil ik belichten hoe de Middelnederlandse literatuur een weg vindt naar moderne lezers (vanaf het jaar

2000) in het Nederlandstalige gebied en daarbuiten. Welke formele en talige keuzes worden er gemaakt bij aanbieden van de middeleeuwse teksten, wat beïnvloedt de uiteenlopende vormen van receptie, wat en waarom wordt hertaald, vertaald of bewerkt. Om dat na te gaan wordt gekeken naar twee aspecten. Het eerste moet de vraag beantwoorden welke rol projecten in de medioneerlandistiek hebben bijgedragen aan de moderne receptie van Middelnederlandse literatuur bij een breed (niet-wetenschappelijk) publiek. Het gaat hierbij zowel over projecten die zich primair met popularisering van deze literatuur in het Nederlandstalige gebied hebben beziggehouden (zoals 'vogala' of 'MOOCs Middelnederlands') als ook internationale projecten die wetenschappelijke en populariserende elementen omvatten (zoals 'Beatrijs Internationaal' en 'CODL'). In tweede instantie wordt nagegaan in hoeverre de kennis van het Middelnederlands en middeleeuwse literatuur bij vertalingen van deze teksten een rol hebben gespeeld en hoe vaak moderne Nederlandse hertalingen als bron of als hulpmiddel bij vertalingen worden gebruikt.

Neo-oriëntalistische representatie in *Salam Europa!* van Kader Abdolah

Ewa **DYNAROWICZ**, Universiteit van Wrocław

In zijn roman *Salam Europa!* (2016) beschrijft Kader Abdolah de reis van sjah Naser ed-Din Kadjar (1829-1896), de eerste Perzische monarch die Europa bezoekt. Tijdens zijn reis hield de sjah een dagboek bij waarin hij zijn belevenissen in de bezochte landen (o.a. Rusland, Duitsland, België, Engeland en Frankrijk) beschreef. Het dagboek is later in boekvorm uitgegeven en in een aantal Europese talen vertaald. In mijn bijdrage, die een onderdeel vormt van een breder onderzoek naar verschillende manieren waarop Kader Abdolah zijn auteurspersona construeert, ga ik analyseren hoe hij het reisverslag van de sjah herschrijft en welk beeld van de Perzische koning daarbij wordt geschetst. De vraag naar het karakter van de representatie van de sjah als historische figuur in een fictief verhaal staat daarbij centraal. Ik zal nagaan in hoeverre we hier te maken hebben met exotisering en oriëntalisering, strategieën die door auteurs van historische romans vaak toegepast worden. Tenslotte zal ik kort stilstaan bij de rol van de portrettering van de sjah in *Salam Europa!* voor de houding van de auteur tegenover zijn cultuur van afkomst en daarmee zijn zelfrepresentatie.

Chorografieën van Nederlands-Indië, 1816-1942

Siegfried **HUIGEN**, Universiteit van Wrocław

Delen van de Indonesische archipel en later het hele territorium van het huidige Indonesië behoorden tussen 1816 en 1942 tot de 'overzeese Nederlandse bezittingen' (nominaal zelfs van 1800 tot 1949). Het ging om een enorm en divers gebied waar de Nederlandse burger zich moeilijk een voorstelling van kon maken. Ik wil onderzoeken hoe verschillende soorten narratieve aspecten van deze onbekende geografische ruimte invulden: reisbeschrijvingen van natuuronderzoekers, koloniale romans van mannelijke en vrouwelijke auteurs, etnografische beschrijvingen, geschriften van critici van het koloniale bestel en verhalen over militairen en de oorlogen die in de kolonie gevoerd werden. Deze teksten vertegenwoordigen verschillende perspectieven, deels bepaald door de sociale positionering van de auteurs maar evengoed door hun individuele voorkeuren. Het overkoepelende doel van het project is om te laten zien dat er geen homogeen Nederlands koloniaal discours bestond, zoals in het voetspoor van de postkoloniale theorie wordt aangenomen, maar verschillende discursieve variëteiten en uiteenlopende positioneringen binnen die variëteiten.

Het project zal worden uitgevoerd in de vorm van studies van clusters van deze narratieven. Het onderzoek heeft op dit moment een verkennende aard omdat ik nog geen overzicht heb van het gehele corpus en de manier waarop ik onderdelen ervan moet aanpakken. Ik weet ook nog niet zeker of ik me tot een kortere periode dan de jaren 1816-1942 moet bepalen en welke tekstclusters ik uiteindelijk zal selecteren. Het onderzoek moet uiteindelijk leiden tot een boekpublicatie als een vervolg op mijn *Shaping a Dutch East Indies: François Valentyn's VOC Empire* (2023) waarin ik de kennisproductie in het omvangrijke *Oud en Nieuw Oost-Indië* (1724-1726) van François Valentyn (ong. 5000 foliobladzijden; 1200 afbeeldingen en kaarten) heb onderzocht. Valentyns boek was bepalend voor het beeld van de Nederlandse handelsposten en koloniën in Zuid-Afrika en Azië gedurende de VOC-tijd en bleef tot 1850 gezaghebbend, ook als basis voor koloniaal beleid.

In eerste instantie zal ik me voor dit nieuwe project bepalen tot de geschriften van een drietal militaire publicisten uit de tweede helft van de negentiende eeuw, W.A. van Rees, M.T.H. Perelaer en J.P. Schoemaker, die in de recente literatuurgeschiedschrijving vrijwel geheel genegeerd zijn, maar die in hun eigen tijd prominent waren en van wie Van Rees zelfs een tijd lang was opgenomen in de literaire canon. Daarbij richt ik me in hun geval onder meer op het gebruik van de plotstructuur van het avonturenverhaal en de vraag in hoeverre de koloniale ruimte voorgesteld wordt als een toneel voor de manifestatie van Nederlandse mannelijkheid en nationale macht.

Vertaling tussen twee (semi-)perifere talen – Nederlands en Zweeds: twee casussen

De Astrid Lindgren Memorial Award, culturele bemiddelaars, netwerken en transnationale transfer

Annika **JOHANSSON**, Universitet van Stockholm & Sara **VAN MEERBERGEN**, Universitet van Stockholm

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat literaire prijzen een zekere invloed kunnen hebben op het vertalen en consecreren van jeugdliteratuur naar semi-perifere en perifere talen (Alvstad & Borg, 2020). In onze studie kijken we naar de rol van de Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA) in verband met de transnationale transfer van het werk van de Vlaamse auteur Bart Moeyaert, laureaat van de ALMA in 2019. Met behulp van de Digital Library and Bibliography for Literature in Translation and Adaptation (DLBT) en de vertalingendatabase van Literatuur Vlaanderen/Nederlands Letterenfonds kunnen we de transnationale stromen van het werk van Moeyaert volgen vóór en na de toekenning van de ALMA. Eén van onze vraagstellingen is vervolgens welke impact de ALMA heeft gehad op de vertaling en consecratie van Moeyaert en of het aantal vertalingen bijvoorbeeld is toegenomen na de uitreiking van de ALMA, met name naar perifere talen?

De ALMA, opgericht door de Zweedse staat in 2002, wordt ieder jaar wereldwijd toegekend aan een auteur of illustrator van kinder- en jeugdliteratuur of aan een organisatie voor leesbevordering. Vanwege o.a. het aanzienlijke prijzengeld van ca 460 000 euro kan de ALMA worden gezien als een tegenpool van de Zweedse Nobelprijs. Hierdoor kan men beweren dat de Zweedse staat als transnationale bemiddelaar van kinder- en jeugdliteratuur optreedt, maar tegelijkertijd ook Zweden wil promoten en positioneren.

Nederlandstalige literatuur uit Suriname en het Caribisch gebied – niet in Zweedse vertaling

Annika **JOHANSSON**, Universiteit van Stockholm

In 1997 was Nederlandstalige literatuur het thema bij de boekenbeurs in Göteborg (de belangrijkste boekenbeurs in Zweden). Hierdoor werd aandacht aan Nederlandstalige literatuur in een aantal literaire tijdschriften besteed in de vorm van themanummers. Het tijdschrift *Allt om böcker* (Alles over boeken), nr. 4/5 1997, heeft Nederlandstalige literatuur uit Suriname en Curaçao als thema gehad. *Brev från kolonin* (Brief uit de kolonie) is de titel van het themanummer. Deze titel heeft een dubbele boodschap en verwijst niet alleen naar de postkoloniale literatuur maar ook naar de enorm populaire zanger in Zweden, Cornelis Vreeswijk. Een van zijn bekende liedjes heet namelijk *Brev från kolonien* maar het heeft niets met Nederland en de koloniale tijd te maken. De in Nederland geboren Vreeswijk verhuisde als 12-jarige naar Zweden en zingt vooral in het Zweeds. In Zweden wordt hij als een soort van nationale held gezien die over Zweden en Zweedse cultuur zingt. Zijn lied en afkomst wordt dus gebruikt om een link te leggen met Nederlandstalige literatuur uit deze voormalige kolonies en daar interesse voor op te wekken bij de Zweedse lezers. Het themanummer bestaat uit vertaalde fragmenten van Astrid Roemer en Tip Marugg. Verder is er een interview met Astrid Roemer en een tekst met de titel *Stemmen uit Curacao* waarin de auteurs Frank Martinus Arion, Boeli van Leeuwen, Tip Marugg worden gepresenteerd. In hoeverre heeft de aanzet van dit tijdschrift om Nederlandstalige literatuur uit de voormalige kolonies te promoten tot het vertalen van deze literatuur in het Zweeds geleid? In mijn presentatie wordt ook de transnationale circulatie tussen twee (semi-)perifere talen, die vaak via een centrale taal gaat, onderzocht (Heilbron 1999). Verder wordt ook naar de rol van dubbele consecratie gekeken in navolging van Lindqvist (2011).

Ecologische educatie in 21e-eeuwse kinderliteratuur over de Holocaust: Een vergelijkende ecokritische lezing

Irena Barbara **KALLA**, Universiteit van Wrocław

De presentatie biedt een vergelijkende verkenning van twee recente kinderboeken over de Holocaust: *Arka Czasu* [De Ark van de Tijd] van de Poolse schrijver Marcin Szczygielski en *De hemel van Heivisj* van de Nederlandse auteur Benny Lindelauf. Omdat de twee boeken de onderlinge afhankelijkheid van de verschillende elementen van de natuurlijke wereld thematiseren, waaronder mensen en niet-mensen, vertegenwoordigen ze ook kinderliteratuur over het milieu (environmental children's literature). Mijn theoretisch kader is gebaseerd op de diepe ecologie (Arno Naess) en de milieugeschiedenis van de Holocaust (Tim Cole, Jacek Matczyński). Diepe ecologie bevordert een holistische visie op de wereld als een netwerk van op elkaar inwerkende elementen. De milieugeschiedenis van de Holocaust is een subdiscipline van de milieugeschiedenis (David Christian) gewijd aan de studie van de manier waarop de natuur functioneerde tijdens de Holocaust en de representaties ervan in naoorlogse Holocaustverhalen. Ik stel dat in sommige hedendaagse kinderen jeugdliteratuur over de Holocaust de educatieve functie over de Shoah en het levend houden van de herinnering eraan verweven is met de functie van het verspreiden van ecologische informatie. Dit laatste is een van de aandachtspunten van hedendaagse programma's en projecten van Global Citizenship Education (UNESCO). In het analytische deel onderzoek ik hoe niet-didactische jeugdliteratuur over het milieu de missie van ecologische educatie combineert met betrokkenheid bij de Holocaustproblematiek. Daartoe bespreek ik eerst de componenten van de natuurlijke omgeving die in de twee verhalen worden opgeroepen (mensen, kinderen en volwassenen, dieren, planten en levenloze natuur), waarbij ik ook aandacht besteed aan hun metaforische betekenissen in de verhalen. Vervolgens onderzoek ik de voorstellingen van de relaties tussen de natuurelementen, met speciale aandacht voor de onderlinge afhankelijkheid van mens, dier en

milieu, zoals die in de teksten van Szczygielski en Lindelauf wordt verbeeld. Ik concludeer dat milieu-kinderliteratuur over de Holocaust kritisch denken over de plaats van de mens in tijd en ruimte aanmoedigt, en zo de GCE-doelen effectief kan ondersteunen. Dergelijke teksten tonen de gevolgen van de mishandeling van als minderwaardig beschouwd leven en geven de wereld weer als een netwerk van verbindingen, waarbij de onderlinge samenhang van deze wereld en het menselijk handelen wordt aangetoond. Ze leggen ook de nadruk op acties die door elk individu kunnen worden ondernomen en die, hoe controversieel ze ook mogen zijn, heilzame veranderingen in de omgeving en in de mentaliteit van anderen kunnen teweegbrengen.

“Japan is en blijft eene wereld op zich zelve [...]” of het Nederlandse discours over Japan in de eerste helft van de negentiende eeuw

Judyta **KUZNIK**, Universiteit van Wrocław

In de periode 1641-1853 voerde Japan een politiek van beperkte handelscontacten met de buitenwereld, in het bijzonder met christelijke landen. De Nederlanders die als enige Europese landen in de wereld van de Japanse wereld werden toegelaten, resideerden toen op Deshima, een kunstmatig eilandje in de baai van Nagasaki. Enkelen van hen hebben na hun langdurig verblijf beschrijving van Japan samengesteld en gepubliceerd en ofschoon de publicaties uit de VOC-periode relatief goed zijn onderzocht, geldt dit niet voor de beschrijvingen uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Deze zijn als volgt: Japan, Voorgesteld in schetsen over de zeden en gebruiken van dat rijk: bijzonder over de Ingezeten der stad Nagasaky (1830) van Germain Felix Meijlan (1785-1831), Nippon (1832) van Philipp Franz von Siebold (1796-1866), Herinneringen uit Japan (1833) van Hendrik Doeff (1764-1837), Bijdrage tot de kennis van het Japansche rijk (1833) van Jan Frederik van Overmeer Fisscher (1800-1848) en Bladen over Japan (1852) van Joseph Henry Levyssohn (1800-1883). Vier van deze beschrijvingen werden in het Nederlands en één, Nippon, werd in het Duits geschreven en allen het Duitstalige werk van Von Siebold rees tot internationale faam. De overige vier teksten staan in zijn schaduw. Met behulp van elementen van de historische discoursanalyse (ontwikkeld door Achim Landwehr) wordt er onderzocht op welke manier het discours over Japan zich in Nederland in deze periode ontwikkelde. Daarbij wordt naar het verband tussen dit discours gezien met de rol van Nederland als enig Europees land met het uitsluitende recht om tussen de tweede helft van de zeventiende en de tweede helft van de negentiende een handelskantoor op Japanse bodem op te richten en te runnen. Bovendien worden de historische gebeurtenissen besproken die bepalend voor dit discours waren tegen het einde van de eerste helft van de negentiende eeuw, met name de steeds radicalere contactpogingen van de Amerikanen.

Liefde zonder grenzen: Nederlandse vertalingen van populaire romantische fictie

Bram **LAMBRECHT**, Universiteit Gent

Hoewel de Lage Landen al lang een echte vertaalregio zijn, en hoewel hedendaagse populaire fictie in het Nederlands grotendeels vertaalde fictie is, richt de neerlandistiek zich vooral op oorspronkelijk Nederlandstalige teksten in het onderzoek naar populaire literatuur. Met mijn presentatie wil ik dan ook een pleidooi houden voor onderzoek naar Nederlandse vertalingen van buitenlandse populaire fictie als een cruciaal onderdeel van de Nederlandstalige literaire cultuur. Ik zal me in mijn pleidooi concentreren op het fonds van Harlequin Holland, een filiaal van het Noord-Amerikaanse HarperCollins, dat een wereldleider is in populaire romantische fictie (*popular romance*). Harlequin Holland publiceert voornamelijk vertalingen en bewerkingen van Engelstalige liefdesromans (naast een klein aantal liefdesverhalen van Nederlandse schrijvers) in vaste reeksen, zoals de romantische

Bouquetreeks, de erotische reeks 'Intiem' of de reeks 'Doktersroman'. De Nederlandse vertalingen zijn vaak ingrijpende transformaties van de romans in het Nederlands. Niet alleen worden de bronteksten gevoelig ingekort, maar de vertalers sleutelen ook aan de personages en de setting.

Aan de hand van enkele liefdesromans van Harlequin probeer ik te demonstreren hoe we vertalingen van populaire fictie kunnen bestuderen, met aandacht voor hun institutionele context, culturele status, genre-identiteit en functies in de doelcultuur van het Nederlandse taalgebied. Op die manier hoop ik niet alleen een theoretisch-methodologisch kader aan te reiken maar ook de vraag te stellen wat vertaalde populaire fictie onthult over de (literaire) cultuur van de Lage Landen.

O roem van uwe tijd, daer Roemer op magh roemen! Zinne-poppen van Roemer Visscher en Anna Roemers Visscher – een moderne Poolse editie

Joanna **SKUBISZ**, Universiteit van Wrocław

De Universiteitsbibliotheek van Wrocław bezit een interessante collectie emblematabundels uit de 16e, 17e en 18e eeuw waaronder de Nederlandse werken. In deze verzameling bevinden zich ook twee exemplaren van Roemer Visschers *Sinnepoppen*: een exemplaar van de eerste editie uit 1614 en een exemplaar van een editie waarvan het jaar van de uitgave onbekend is. Het gaat hier om een heruitgave van Roemer Visschers werk met de titel *Zinne-poppen* uit waarschijnlijk de tweede helft van de 17e eeuw met wijzigingen en aanvullingen van Anna Roemers Visscher, beroemde dichteres en dochter van de Amsterdamse poëet.

In mijn bijdrage wil ik een project presenteren waarvan het idee is ontstaan tijdens het onderzoek voor een dissertatie getiteld *Nederlandse embleembundels uit de 17e eeuw in de collectie van de Universiteitsbibliotheek van Wrocław*. In het proefschrift werd de collectie Nederlandstalige embleemboeken uit de Wrocławse bibliotheek aan de Poolse lezer voorgesteld. Het toont ook de interesse die de Nederlandse cultuur wekte bij voormalige boekverzamelaars en bibliotheekeigenaars uit Silezië, die talrijke economische en culturele contacten met de Nederlanden onderhielden.

Een analyse van het onderzoek over dit onderwerp tot nu toe heeft aangetoond dat emblemen in het Nederlands niet vaak aan bod zijn gekomen in Poolse publicaties. Poolse auteurs (met enkele uitzonderingen) richtten zich voornamelijk op Nederlandse emblemata in het Latijn. Het doel van mijn project is de eerste volledige editie van *Zinne-poppen* in het Pools gebaseerd op het bovengenoemde exemplaar uit Wrocław. De publicatie zal omvatten: een korte inleiding over het subgenre de zgn. 'realistische' emblematiek; een poging om de publicatiedatum van het Wrocławse exemplaar van *Zinne-poppen* nader te preciseren; een presentatie van het oeuvre van Roemer Visscher en A.R. Visscher; een redactioneel commentaar op de bundel met verwijzing naar de eerste editie uit 1614; een analyse en interpretatie van visuele en tekstuele motieven en tot slot een vergelijking van het exemplaar uit Wrocław met exemplaren in de Nederlandse en Vlaamse bibliotheken.

Een editie die rekening houdt met de culturele achtergrond zal hopelijk de kennis van het Poolse publiek vergroten over de samenleving, mentaliteit en cultuur van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de Gouden Eeuw. Het eventuele 'succes' van het project zou in de toekomst ook een aanzet kunnen geven tot verdere edities van Nederlandse embleembundels uit de Universiteitsbibliotheek van Wrocław, en uiteindelijk kunnen leiden tot de totstandkoming van een hele reeks van deze boeken in het Pools.